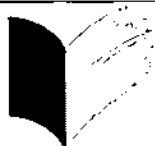

تبیین موضوعی ممنوعیت شکنجه و رفتارهای غیرانسانی
در نظام بین المللی حقوق بشر

تألیف
محمد ابراهیمی

ساوانت حقوقی و توسعه‌ی قضایی قوه‌ی قضائیه
مرکز تحقیقات قضایی

برشانه	: ابراهیمی، محمد، ۱۳۵۷-.
عنوان و نام پدیدآور	: تبیین موضوعی ممنوعیت شکنجه و رفتارهای غیرانسانی در نظام بین‌المللی حقوق بشر / تألیف محمد ابراهیمی.
مشخصات نشر	: تهران: خرسندی، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	: ۲۳۲ ص.
شابک	: 978-600-114-052-5
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه ص. [۲۱۱]-۲۱۲.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: شکنجه و آزار (حقوق بین‌الملل)
موضوع	: قربانیان شکنجه
موضوع	: حقوق بین‌الملل بشر دوستانه
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۸۹ الف۸ش/۵۴۱۰ K
رده‌بندی دیویی	: ۳۴۱/۴۸۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۰۰۵۵۰۵

انتشارات خرسندی

نمایشگاه و فروشگاه کتب حقوقی و مجموعه قوانین با تخفیف دائمی

تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - بالاتر از خیابان لبافی‌نژاد

کوچه بهشت آیین - پلاک ۲۱ - طبقه اول شرقی

تلفن ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵ - ۶۶۴۹۰۵۸۴

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: Khorsandypub.com

تبیین موضوعی ممنوعیت شکنجه و رفتارهای غیرانسانی

در نظام بین‌المللی حقوق بشر

مؤلف: محمد ابراهیمی

چاپ اول - ۱۳۸۹

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-052-5

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۰۵۲-۵

- ۱- در برنامه‌ی نخست توسعه‌ی قضایی، مواردی مانند ضرورت توجه به کاهش تصدی‌گری حکومت در حوزه‌ی قضا، افزایش مشارکت مردم، توجه به حقوق و آزادی‌های فردی و عدم محدودیت‌های غیرضروری، متناسب‌سازی پاسخ به جرم با نوع جرم ارتكابی، و استفاده از نهادهای شبه قضایی و کاهش توسل به مراجع قضایی در راستای افزایش کیفیت، به منزله‌ی راهبردهای کلان مورد نظر رئیس قوه‌ی قضائیه مورد توجه قرار گرفت.
- ۲- در راستای تحقق و اجرای راهبردهای یاد شده در برنامه‌های نخست و دوم توسعه‌ی قضایی، مرکز مطالعات توسعه قضایی و نیز مرکز تحقیقات فقهی قم به منزله‌ی رکن مطالعاتی-تحقیقاتی معاونت حقوقی و توسعه‌ی قضایی قوه قضائیه از هنگام تشکیل بر آن بوده تا با مبتنی کردن اقدام‌های قوه‌ی قضائیه- به ویژه در حوزه‌ی تدوین قوانین و مقررات و تنظیم لایحه‌های قضایی- بر انجام پژوهش‌های نظری- کاربردی و بهره‌گیری از تجربه‌های کشورهای مختلف در حوزه‌ی قضا، امر تحقیق و پژوهش را در حوزه‌ی قضایی نهادینه کند. برای تحقق این هدف، کمیسیون‌ها و کمیته‌های تحقیقاتی- پژوهشی مختلفی در این دو مرکز تشکیل شد. این کمیسیون‌ها و کمیته‌های زیرمجموعه‌ی آنها نیز با تشکیل گروه‌های تحقیقاتی مختلف متشکل از پژوهشگران و محققان به طور عمده از فضایی حوزه علمیه قم و دانشجویان دوره‌های دکتری و کارشناسی ارشد- و با تأکید خاص بر حفظ ارتباط تنگاتنگ با مراجع عظام تقلید و استادان دانشگاه و دست‌اندرکاران حوزه‌ی قضا و بهره‌گیری از علم و تجربه‌ی ارزشمند آنان، پژوهش در حوزه‌های مطالعاتی مختلف را آغاز کردند.
- ۳- در این سیر پژوهشی، در این مراکز دو نکته مورد توجه بوده است: نخست، انجام پژوهش‌های کاربردی فقهی و نیز مطالعات تطبیقی و بهره‌گیری از تجربه‌های نظام‌های حقوقی مختلف در جهان- به ویژه کشورهای اسلامی و دیگر کشورهایی که وضعیت مشابهی را در حوزه‌ی قضا تجربه می‌کنند- و انتشار کتاب‌ها و مقاله‌های بنیادی در این زمینه برای فرهنگ‌سازی حقوقی و غنی کردن نوشتگان حوزه‌ی حقوق به طور کلی؛ و دوم، تأکید خاص بر ویژگی‌های دینی- فرهنگی- اجتماعی جامعه‌ی ایران و متناسب کردن قوانین و مقررات و دستاوردهای علمی در حوزه‌ی حقوق با شرایط جامعه‌ی ایران و به بیان دیگر، بومی کردن نظریه‌پردازی و سیاست‌گذاری در حوزه‌ی قضا و پرهیز از به کارگیری نسجیده و مقلدانه‌ی دستاوردهای دیگر نظام‌های حقوقی.

۴- از ابتدای تشکیل مرکز تحقیقات فقهی قم، بهره‌گیری از دستاوردهای نظام حقوقی اسلام- اعم از نظام حقوقی مبتنی بر فقه شیعه و فقه اهل سنت- از دغدغه‌های مهم و اولویت‌دار این مرکز بوده است تا تحقیقات و پژوهش‌های مربوط به این حوزه را به طور مستقل پوشش دهد. مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه در برنامه پنج ساله دوم توسعه قضایی مسئولیت بازرنگری و اصلاح قوانین و بویژه قانون مجازات اسلامی را برعهده گرفت. در این راستا، این مرکز به تشکیل گروه‌های تخصصی حدود، قصاص، دیات، تعزیرات و کلیات قانون مجازات اسلامی اقدام کرد. از جمله حوزه‌های مورد مطالعه در این گروه‌ها عبارت‌اند از: آسیب‌شناسی حوزه‌های کاری، استفتائات مربوط به قصاص، بحث و پژوهش در مورد بلوغ و رشد، لوث، دیات، جایگاه مصالحه و میانجی‌گری در فقه و قانون و دلایل دعوا، بررسی و تحقیق این گروه‌ها در بسیاری از موارد به پایان رسیده و در بقیه موارد نیز در حال انجام است. کتاب پیش‌رو نیز از جمله دستاوردهای این مرکز است که اینک به جامعه حقوقی ارائه می‌شود. بدین وسیله از زحمات مؤلف گرانقدر و همچنین آقایان احمد احمدی و محمدباقر مقدسی، دانشجویان دوره دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، که در بازخوانی و نهایی‌سازی این اثر همکاری داشته‌اند تشکر و قدردانی می‌شود.

۵- بی‌تردید، فعالیت‌ها و اقدام‌های مرکز مطالعات توسعه‌ی قضایی و مرکز تحقیقات فقهی قم به منزله‌ی نهادی نوپا در امر پژوهش در حوزه‌ی قضا، با توجه به موانع و محدودیت‌های پیش‌رو خالی از اشتباه نیست و نخواهد بود. از همین رو، این مرکز نقد و بررسی فعالیت‌ها و اقدام‌های خود را از جانب محققان و پژوهشگران و به ویژه استادان دانشگاه و دست‌اندرکاران حوزه‌ی قضا و نیز ارانه‌ی پیشنهاد و مشارکت آنان را در این روند بزرگ‌ترین خدمت‌گزاری به خود می‌داند و از آن استقبال می‌کند.

دکتر علیرضا مشهدی

۱۳ مقدمه
بخش اول	
مباحث مقدماتی درباره مفهوم شکنجه و سایر سوء رفتارها	
۱۹ فصل اول: تعاریف و مصادیق شکنجه
۱۹ میحث اول: تعریف و ارکان شکنجه
۲۰ گفتار اول: تعریف ادبی و اصطلاحی شکنجه
۲۰ بند اول: تعریف ادبی شکنجه
۲۰ بند دوم: تعریف اصطلاحی و حقوقی شکنجه
۲۱ الف) تعریف شکنجه در اسناد حقوق بشر
۲۱ ۱- اسناد جهانی
۲۲ ۱-۱- اعلامیه حمایت از تمامی اشخاص
۲۳ ۱-۲- کنوانسیون منع شکنجه و
۲۳ ۱-۳- اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی (۱۹۹۸)
۲۴ ۲- اسناد منطقه‌ای
۲۶ ب) تعریف شکنجه در رویه قضایی
۲۷ بند سوم: تحلیل و بررسی تعاریف شکنجه
۳۲ گفتار دوم: ارکان یا عناصر شکنجه
۳۲ بند اول: رکن مادی اعم از فعل یا ترک فعل
۳۳ بند دوم: مأمور رسمی دولت بودن عامل شکنجه
۳۶ بند سوم: رکن روانی یا معنوی
۳۷ بند چهارم: عنصر هدف (اهداف شکنجه)
۴۱ بند پنجم: شدید بودن درد و رنج
۴۲ میحث دوم: اقسام و مصادیق شکنجه
۴۳ گفتار اول: اقسام شکنجه از جهت تیپ شناسی
۴۴ بند اول: شکنجه جسمی
۴۴ ۱- شکنجه جسمی مستقیم
۴۵ ۲- شکنجه جسمی غیرمستقیم

۳۶ بند دوم: شکنجه روحی
۳۶ ۱- شکنجه روحی مستقیم
۴۸ ۲- شکنجه روحی غیر مستقیم
۴۸ گفتار دوم: مصادیق شکنجه از رویکردهای گوناگون
۴۹ بند اول: کمیته حقوق بشر
۵۱ بند دوم: کمیسیون و دادگاه اروپایی حقوق بشر
۵۴ بند سوم: کمیسیون و دادگاه آمریکایی حقوق بشر
۵۵ بند چهارم: کمیسیون آفریقایی حقوق بشر
۵۷ بند پنجم: دیوان‌های اختصاصی کفیری بین‌المللی
۵۸ بند ششم: گزارشگران ویژه شکنجه
۵۹ بند هفتم: صاحب‌نظران حقوق بشر
۶۵ فصل دوم: تعاریف و مصادیق سایر سوء رفتارها
۶۵ مبحث اول: تعریف اصطلاحات مرتبط با رفتارها و مجازات‌ها
۶۶ گفتار اول: اصطلاحات مرتبط با رفتارها
۶۶ بند اول: رفتارهای بی‌رحمانه (ظالمانه، خشن)
۶۹ بند دوم: رفتارهای غیرانسانی
۷۳ بند سوم: رفتارهای تحقیرآمیز (موهن)
۷۸ گفتار دوم: اصطلاحات مرتبط با مجازات‌ها
۷۸ بند اول: مجازات‌های ظالمانه (بی‌رحمانه)
۸۰ بند دوم: مجازات‌های غیرانسانی
۸۱ بند سوم: مجازات‌های تحقیرآمیز
۸۴ مبحث دوم: مصادیق و تمایز رفتارهای غیر انسانی
۸۵ گفتار اول: مصادیق رفتارهای غیرانسانی (سوء رفتارها)
۸۵ بند اول: حملات جسمی
۸۷ بند دوم: استفاده از شیوه‌های خاص در بازجویی
۸۷ بند سوم: نگهداری فرد در شرایط غیرانسانی
۸۹ بند چهارم: اخراج یا استرداد فرد در شرایط ویژه
۹۰ بند پنجم: تخریب خانه‌ها و اموال و محروم ساختن سکنه از زندگی در آنها
۹۱ بند ششم: تهدید به شکنجه
۹۲ بند هفتم: مجازات بدنی
۱۰۱ بند هشتم: سایر موارد
۱۱۰ گفتار دوم: تمایز شکنجه با سایر سوء رفتارها

بخش دوم

مبانی و منابع حق آزادی از شکنجه و سایر مباحث مرتبط

۱۲۵	فصل اول: ممنوعیت شکنجه و سایر سوء رفتارها
۱۲۵	مبحث اول: حق آزادی از شکنجه و رفتارهای غیرانسانی
۱۲۸	۱. مفهوم حق
۱۳۱	۲. محتوای حق
۱۳۱	الف) نظریه اعمال اراده و یا انتخاب
۱۳۱	ب) نظریه سود و منفعت
۱۳۳	۳. موجه سازی حق (مبانی حق)
۱۲۵	گفتار اول: ممنوعیت شکنجه و رفتارهای غیر انسانی در اسناد
۱۲۵	بند اول: اسناد حقوق بشری
۱۲۶	۱. اسناد جهانی الزام آور
۱۳۷	۲. اسناد جهانی غیرالزام آور
۱۳۶	۳. اسناد منطقه‌ای الزام آور
۱۴۰	۴. اسناد منطقه‌ای غیرالزام آور
۱۴۱	۵. اسناد ملی
۱۴۱	بند دوم: اسناد حقوق بشردوستانه
۱۴۳	بند سوم: حقوق بین‌الملل کیفری
۱۴۴	گفتار دوم: ممنوعیت شکنجه و رفتار غیرانسانی در سایر منابع
۱۴۴	بند اول: قاعده عرفی و امره بین المللی
۱۴۸	بند دوم: رویه قضایی
۱۴۹	مبحث دوم: ویژگی‌ها و ارتباط شکنجه با مجازات قانونی
۱۴۹	گفتار اول: ویژگی‌های ممنوعیت شکنجه
۱۵۱	گفتار دوم: ارتباط مجازات قانونی با شکنجه و رفتارهای غیرانسانی
۱۵۷	فصل دوم: سایر مباحث مرتبط با شکنجه و رفتارهای غیرانسانی
۱۵۷	مبحث اول: تعهدات دولت‌ها در قبال شکنجه
۱۵۸	گفتار اول: ماهیت تعهدات
۱۵۹	گفتار دوم: مهمترین تعهدات دولت‌ها در قبال شکنجه
۱۶۰	بند اول: جلوگیری از شکنجه
۱۶۱	بند دوم: جرم انگاری شکنجه
۱۶۲	بند سوم: ایجاد ساز و کار دادخواهی مناسب و مؤثر

- بند چهارم: عدم استرداد یا اخراج افراد در معرض شکنجه ۱۶۳
- بند پنجم: جبران خسارات قربانیان شکنجه ۱۶۴
- بند ششم: بی‌اعتباری داده‌های حاصل از شکنجه ۱۶۵
- بند هفتم: تدارک ساز و کار نظارتی ۱۶۵
- بند هشتم: آموزش و اطلاع‌رسانی ۱۶۶
- مبحث دوم: اصطلاحات و اسناد مرتبط با شکنجه ۱۶۷
- گفتار اول: شکنجه و سایر اصطلاحات ۱۶۷
- بند اول: آبارتاید و شکنجه ۱۶۷
- بند دوم: نسل‌کشی و شکنجه ۱۶۸
- بند سوم: تروریسم و شکنجه ۱۶۹
- بند چهارم: جرم جنگی فراهم آوردن موجبات صدمه عمدی و شکنجه ۱۷۰
- بند پنجم: پناهندگی و شکنجه ۱۷۱
- بند ششم: انجام آزمایشات غیرقانونی و شکنجه ۱۷۲
- بند هفتم: مجازات اعدام و شکنجه ۱۷۳
- بند هشتم: رفتار با زندانیان و شکنجه ۱۷۷
- گفتار دوم: اسناد مرتبط با ممنوعیت شکنجه ۱۸۰
- بند اول: اسناد جهانی ۱۸۱
- ۱- کنوانسیون‌های سازمان ملل متحد ۱۸۱
- ۱-۱- میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱۸۲
- ۲- کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های بی‌رحمانه، غیرانسانی یا موهن (تحقیرآمیز) (۱۹۸۴) ۱۸۲
- ۳- کنوانسیون حقوق کودک ۱۸۳
- ۴- پروتکل الحاقی به کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های بی‌رحمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز (۲۰۰۲) ۱۸۴
- ۲- اساسنامه‌های محاکم بین‌المللی ۱۸۴
- ۱-۲- اساسنامه دیوان بین‌المللی برای محاکمه اشخاص مسئول نقض‌های فاحش حقوق بشر دوستانه ارتکاب یافته در منطقه یوگسلاوی سابق (۱۹۹۳) ۱۸۴
- ۲-۲- دیوان بین‌المللی رواندا (۱۹۹۴) ۱۸۵
- ۳-۲- اساسنامه رم دادگاه کیفری بین‌المللی (۱۹۹۸) ۱۸۶
- ۴-۲- اساسنامه دادگاه ویژه سیرالئون (۲۰۰۰) ۱۸۷
- ۳- اعلامیه‌های سازمان ملل متحد ۱۸۸
- ۱-۳- اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸) ۱۸۸
- ۲-۳- اعلامیه حمایت از همه افراد در مقابل شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های بی‌رحمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز (۱۹۷۵) ۱۸۸

- ۳-۳. قواعد حداقل استاندارد در رفتار با زندانیان (۱۹۷۷) ۱۸۹
- ۳-۴- نظامنامه رفتار مأموران اجرای قانون (۱۹۷۹) ۱۹۰
- ۳-۵- اصول سلوک کار پزشکی مربوط به نقش کارکنان بهداشتی به ویژه پزشکان در حمایت از زندانیان و افراد بازداشتی در مقابل شکنجه و دیگر رفتارها و تنبیه‌های ظالمانه، غیرانسانی و تحقیرآمیز مصوب قطعنامه شماره ۳۷/۱۹۴ (۱۸ دسامبر ۱۹۸۲ مجمع عمومی) ۱۹۱
- ۳-۶- مجموعه اصول حمایت از اشخاص تحت توقیف و حبس (۱۹۸۸) ۱۹۲
- ۳-۷- قواعد سازمان ملل برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی (۱۹۹۰) ۱۹۲
- ۳-۸- اعلامیه حمایت از تمامی اشخاص در برابر ناپدیدسازی اجباری (۱۹۹۲) ۱۹۴
- ۳-۹- قواعد حداقل استاندارد سازمان ملل برای مدیریت دادگستری جهت نوجوانان (قواعد بچینگ) (مصوب مجمع عمومی سازمان ملل متحد براساس قطعنامه شماره ۴۰/۳۳ در تاریخ ۲۹ نوامبر ۱۹۸۵) ۱۹۴
- ۳-۱۰- اسناد هشتمین کنفرانس سازمان ملل برای پیش‌گیری از جرایم و رفتار با مجرمان (مصوب ۲۷ اوت تا ۷ سپتامبر ۱۹۹۰) ۱۹۵
- ۳-۱۱- رهنمودهای سازمان ملل برای پیش‌گیری از بزه‌کاری نوجوانان (رهنمودهای ریاض) (مصوب ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰ مجمع عمومی در قطعنامه ۴۵/۱۱۲) ۱۹۵
- ۴- حقوق بشردوستانه ۱۹۵
- ۴-۱- کنوانسیون ژنو راجع بهبود سرنوشت زخم‌داران و بیماراران در نیروهای مسلح هنگام اردوکنشی (در خشکی) (مصوب ۱۲ اوت ۱۹۴۹) ۱۹۵
- ۴-۲- کنوانسیون ژنو راجع به بهبود سرنوشت زخم‌داران و بیماراران و غریقان نیروهای مسلح در دریا (مصوب ۱۲ اوت ۱۹۴۹) ۱۹۶
- ۴-۳- کنوانسیون ژنو راجع به رفتار با اسیران (مصوب ۱۲ اوت ۱۹۴۹) ۱۹۷
- ۴-۴- کنوانسیون ژنو راجع به حمایت افراد غیر نظامی در زمان جنگ (مصوب ۱۲ اوت ۱۹۴۹) ۱۹۸
- ۴-۵- پروتکل الحاقی به کنوانسیونهای ژنو ۱۲ اوت ۱۹۴۹ در خصوص حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه بین‌المللی (مصوب ۱۹۷۷) [پروتکل اول الحاقی به کنوانسیونهای ژنو] ۲۰۰
- ۴-۶- پروتکل الحاقی به کنوانسیونهای ژنو مصوب ۱۲ اوت ۱۹۴۹ در خصوص حمایت از قربانیان مخاصمات مسلحانه غیر بین‌المللی (پروتکل دوم) (مصوب ۱۹۷۷) ۲۰۰
- بند دوم: اسناد منطقه‌ای ۲۰۱
۱. اسناد اروپایی ۲۰۱
- ۱-۱- اسناد مصوب شورای اروپا ۲۰۱
- ۱-۱-۱- کنوانسیون حمایت از حقوق بشر و آزادیهای اساسی ۲۰۱
- ۱-۱-۲- قطعنامه ۶۹۰ مجمع پارلمانی در اعلامیه برای پلیس ۲۰۱
- ۱-۱-۳- قوانین زنان اروپایی (۱۹۸۷) ۲۰۲

۲۰۲	۱-۴- کنوانسیون اروپایی منع شکنجه و رفتار با مجازات غیرانسانی یا ترحیمی
۲۰۳	۲-۱- اسناد مصوب سازمان‌های امنیت و همکاری اروپا
۲۰۳	۱-۲-۱- اسناد نشست کپناگ در کنفرانس بررسی ابعاد انسانی CSCE (۱۹۹۰)
۲۰۳	۳-۱- اسناد مصوب کشورهای مستقل مشترک‌المنافع
۲۰۳	۱-۳-۱- کنوانسیون حقوق بشر و آزادی‌های اساسی (۱۹۹۵)
۲۰۳	۲. اسناد آمریکایی
۲۰۱	۱-۲- اعلامیه آمریکایی حقوق و تکالیف انسان (۱۹۴۸)
۲۰۴	۲-۲- کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر (مصوب ۲۲ نوامبر ۱۹۶۹ سن خوزه- کاستاریکا)
۲۰۴	۳-۲- کنوانسیون آمریکایی منع و مجازات شکنجه (مصوب ۱۹۸۵)
۲۰۵	۳. اسناد آفریقایی
۲۰۵	۱-۳- منشور آفریقایی حقوق بشر و ملت‌ها (۱۹۸۱)
۲۰۵	۴. اسناد کشورهای اسلامی و عربی
۲۰۵	۱-۴- منشور عرب راجع به حقوق بشر (۱۹۹۴)
۲۰۶	۲-۴- اعلامیه اسلامی حقوق بشر
۲۰۶	بند سوم: اسناد ملی
۲۰۶	۱- قانون اساسی سوئد
۲۰۷	۲- قانون اساسی آمریکا
۲۰۷	۳- قانون اساسی ژاپن
۲۰۷	۴- قانون اساسی تروژ
۲۰۷	۵- قانون اساسی آلمان
۲۰۸	۶- قانون اساسی روسیه
۲۰۸	۷- قانون اساسی ایتالیا
۲۰۸	۸- قانون اساسی نیجتر
۲۰۸	۹- قانون اساسی الجزایر
۲۰۹	۱۰- قانون اساسی کره جنوبی
۲۰۹	۱۱- قانون اساسی سوریه
۲۰۹	۱۲- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۲۱۱	فهرست منابع
۲۱۹	نمایه الفبایی
۲۲۴	نمایه موضوعی
۲۳۰	علائم اختصاری

آنچه در تحقیق حاضر به آن پرداخته می‌شود، درخصوص «تبیین موضوعی حق آزادی از شکنجه و رفتارهای غیرانسانی در نظام بین‌المللی حقوق بشر» خواهد بود. هدف عمده تحقیق حاضر تبیین موضوعی است و نه بررسی‌های عمیق در موضوعات مطرح شده؛ از این روی هرچند هر یک از عناوین مطرح شده در این تحقیق، در جایگاه خود دارای دایره‌ای بسیار گسترده‌تر از آن چیزی است که در این مختصر به آن پرداخته شده، ولی ما تلاش می‌کنیم تا درباره هر موضوع مطالب اصلی و عمده مربوط را مطرح نماییم. برخی از عناوین به کار رفته در این مجموعه به تنهایی می‌تواند عنوانی برای یک یا چند کتاب و یا رساله پایان نامه قرار گیرد؛ و این خود نشان دهنده این نکته است که آنچه ما به دنبال آن هستیم، بحث تفصیلی با تمامی حدود و شمول از موضوعات مربوط به این عنوان کلی نیست، بلکه تمامی تلاش متمرکز بر آن است که یک تحقیق مختصر و البته نسبتاً مفید با تکیه بر منابع اصلی در تبیین موضوع مطروحه تدوین گردد.

تا حد امکان، در مجموعه تدوین شده، سعی شده از تحلیل‌های مفصل پیرامون موضوع خودداری گردد و حتی در مقام تحلیل نیز بیشتر از تحلیل‌های ارایه شده از جانب نهادهای حقوق بشری بهره جسته‌ام و از نقطه نظرات شخصی به ندرت استفاده شده است، لذا سعی نمودیم تا آنچه را که اکنون رویکرد نظام بین‌المللی حقوق بشر در خصوص شکنجه و رفتارهای غیرانسانی است، به همان شکل منتقل نماییم.

در این مجموعه، ابتدا با تبیین و بیان تعاریف و مفاهیم موضوعات مربوطه و بیان مصادیق آنها بحث را آغاز نمودیم و با تبیین ممنوعیت شکنجه و رفتارهای غیر انسانی و حق آزادی از شکنجه و رفتارهای غیر انسانی و همچنین تعهدات دولت‌ها و سرانجام اسنادشناسی موضوع مربوطه تحقیق را به پایان رسانده‌ایم. درخصوص نحوه تنظیم مطالب نیز با علم به این که برخی از عناصر مطرح شده، باید در جاهای دیگر ذکر شوند و جایگاه اصلی بحث آنها به تناسب می‌تواند در موارد دیگر باشد و در واقع، جایگاه اصلی آنها در حوزه‌های

خاص است، این شیوه را انتخاب نموده‌ام تا شیوه دستیابی به مطالب مورد نظر برای محققین آسان‌تر گردد؛ لذا، از جهت ساختاری، چون اهداف خاصی مد نظر بوده مطابق با آن نیز به مباحث شکل مناسب داده شده است. در سازماندهی تحقیق علی‌رغم مشکلات بسیار، از شیوه تقسیم دوگانه استفاده شده و تلاش بر آن بوده است که به نحوی این شیوه در تمامی موارد رعایت گردد. در پاره‌ای از موارد تحقیق حاضر به ارائه تحلیل‌هایی نسبت به موضوع هم پرداخته شده، اما شیوه اصلی، شیوه توصیفی و ابزار تحقیق نیز کتابخانه‌ای است.

تحقیق حاضر به جهات بسیار زیادی دارای اهمیت و ضرورت قابل ملاحظه‌ای است؛ بی‌تردید حق‌رهایی از شکنجه و رفتارهای غیرانسانی در زمره ابتدایی‌ترین و بنیادی‌ترین حقوق انسان‌هاست. این حق را می‌توان در زمره حقوق حداقلی انسان‌ها برشمرد که بدون آن اقتضای حداقل عدالت نیز از میان خواهد رفت.

ذکر این حق در شمار حقوق نسل اول، و ذکر آن در اسناد متعدد حقوق بشری در سطوح مختلف جهانی، منطقه‌ای و ملی و توجه و اهتمام نهادهای حقوق بشری به رعایت این حق، واکنش شدید جامعه بین‌المللی نسبت به نقض آن و ... هر یک به تنهایی خود حکایت از اهمیت بالای این حق در نظام حقوق بشر دارد. در میان حقوقی که در نظام حقوق بشر در مفهوم مدرن آن مطرح است، حق مصونیت از شکنجه، توجهات ویژه‌ای را به خود جلب نموده است. این حق چه از جهات نظری و چه از جهات عملی، به بیشترین اندازه، مورد توجه نظام بین‌المللی حقوق بشر بوده و هست. از جهت اهتمام نظری، آرای اندیشمندان و این‌که تا چه مقدار تلاش نموده‌اند ابعاد این حق را مورد بررسی و کاوش قرار دهند، قابل تأمل و توجه است. از جهت عملی نیز توجه و تلاش نهادهای نظارتی و کنترل حقوق بشر در سطوح مختلف بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی برای حفظ و ترویج این حق، از اهمیت و جایگاه والایی برخوردار است. به عنوان نمونه، غالباً در کنار محکومیت هر کشور و دولتی به عنوان ناقض حقوق بشر، غالباً یکی از محکومیت‌ها درخصوص نقض این حق نیز مشاهده می‌گردد. قرار دادن ضمانت اجرای کیفری بین‌المللی برای نقض

این حق، و ذکر آن در شمار جرایم علیه بشریت، برای حفظ این حق و جلوگیری از شکنجه، خود جلوه دیگری از توجه عملی به این حق در عرصه جهانی است.

این حق از بعد داخلی نیز برای ما حائز اهمیت بسیاری است؛ چرا که یکی از چالش‌های جدی و اساسی دولت ما با کشورهای غربی در عرصه بین‌المللی، مربوط به حوزه حقوق بشر و به ویژه، مربوط به این موضوع خاص می‌گردد. گرچه در اصل ممنوعیت شکنجه و رفتارهای غیر انسانی، دیدگاه اسلامی با رویکرد حقوق بشر فی‌الجمله تعارض چندانی ندارد، اما در خصوص مصادیق آنها و به ویژه مصادیق رفتارهای غیر انسانی، چالش‌های موجود بسیار زیاد است؛ لذا، پاسخ به هرگونه اشکالی که مربوط به این حوزه می‌گردد، اصولاً و ابتدائاً مبتنی بر شناخت حوزه مقابل خواهد بود و این گامی است که سعی شده در این مجموعه برداشته شود.

باید توجه داشت که هر آنچه در این مجموعه ذکر می‌شود، به هیچ وجه منعکس کننده نظرات شخصی نویسنده یا نظام قضایی کشور نخواهد بود؛ و آنچه بیان شده، صرفاً بیان رویکرد موجود در نظام حقوق بشر نسبت به این مفاهیم است. گرچه تلاش شده تا در راستای تبیین موضوعی، تبیین مناسبی صورت گیرد، اما مشکلاتی نظیر در دسترس نبودن تحقیقات مفصل با رویکرد حقوق بشری درخصوص موضوع، کمبود کتب، دشواری‌های استفاده از منابع اینترنتی و سایر مشکلات، تا حدودی بر کیفیت کار تأثیرگذار بوده است.

لازم است این نکته را نیز متذکر شوم که آنچه از حقوق بشر در کشور ما ترویج می‌گردد، حقوق بشری است که در چارچوب نظام حقوق بین‌الملل ارائه می‌شود. و از آنجا که حقوق بشر در ایران به جهت فقدان و کمبود استادان متخصص در این زمینه، غالباً توسط استادان حقوق بین‌الملل تدریس می‌گردد؛ لذا روح خشک حقوق بین‌الملل بر پیکره حقوق بشر نیز تا حدودی دمیده شده است. این تحقیق نیز به ناچار، متأثر از این فرایند بوده اما در اتخاذ رویکرد کلی و در نتیجه‌گیری‌ها تلاش شده تا از این اسلوب فاصله گیرد. امیدوارم این گام کوچک، آغازی برای ورود به عرصه‌های گفتمانی بزرگتر باشد و در نهایت منجر به سعادت دنیوی و اخروی انسان‌ها گردد.

لازم به ذکر است که موضوع تحقیق حاضر به لحاظ میان رشته‌ای بودن حقوق بشر، از زوایا و دیدگاه‌های گوناگون سیاسی، فلسفی، جامعه‌شناسی و ... قابل بحث و ملاحظه است؛ اما آنچه در این تحقیق مدنظر بوده تبیین وجهه و وضعیت حقوقی است و در این جهت به اسناد مربوط و آراء نهادهای قضایی و شبه قضایی در سطوح مختلف توجه خاصی شده است.

به این ترتیب یکی از ویژگی‌های بارز تحقیق حاضر پرهیز از بحث‌های ذهنی صرف پیرامون موضوع بوده و تلاش شده تا با بیان مصادیق و نمونه‌های عینی، جنبه‌های کاربردی و عملی مسأله را نیز مدنظر قرار دهم، توجه به نظام‌های منطقه‌ای حقوق بشر در کنار بیان رویکردهای بین‌المللی، زمینه بحث تطبیقی درباره موضوع را فراهم آورده و کمک شایانی به درک و شناخت بهتر و عینی از موضوعات و مسایل مختلف نموده است.

در پایان لازم می‌دانم از همکاری صمیمانه و حمایت‌های ریاست محترم مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه جناب حجة الاسلام والمسلمین دکتر دیبا در انجام تحقیق حاضر و جناب آقای دکتر سیدعلی سادات اخوی ریاست محترم مرکز مطالعات حقوق بشر دانشگاه تهران در ارزیابی اثر کمال تقدیر و تشکر را به عمل آورم.

محمد ابراهیمی